

ارزش‌های اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران

دکتر زهرا موسوی‌زاده^۱

چکیده

این مقاله به ارزش‌های اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران می‌پردازد. منظور از ارزش‌های اخلاقی، مجموعه‌ای از اصول، قواعد و احکام ارزشی است که در اخلاق حرفه‌ای کتابداری مقرر شده است تا مطلوب‌ترین روابط اجتماعی ممکن برای کتابداران در اجرای وظایف فراهم آید. پژوهش به روش پیمایشی انجام شده و جامعه آماری آن ۳۳۲ متخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی در سراسر ایران است. داده‌ها به کمک پرسشنامه جمع شده است. البته موقعیت‌های متفاوت کتابداران نظیر تولد در مکان‌های مختلف، شاغل در بخش‌های مختلف، شاغل در انواع کتابخانه‌ها، مکان‌های مختلف کشور، سنین مختلف و نظایر آنها نیز مدنظر بوده‌اند. در پایان محقق نتیجه گرفته است که سه ارزش اخلاقی مهم از نظر جامعه آماری عبارتند از: ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان.

کلیدواژه‌ها

متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی، ارزش‌های اخلاقی، اخلاق حرفه‌ای

مقدمه

از احکام ارزشی، تکالیف، رفتار و سلوک، و دستورهایی برای اجرای آنهاست. اولین بار در قرن نوزدهم مری دبلیو. پلامر^۲، مدیر دانشکده کتابداری مؤسسه پرات در امریکا وضع قوانین و اصول اخلاق حرفه‌ای را برای حرفه کتابداری و

به مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌های پذیرفته شده که از سوی سازمان‌ها یا مجامع حرفه‌ای مقرر می‌شود تا مطلوب‌ترین روابط اجتماعی ممکن را برای اعضای خود در اجرای وظایف حرفه‌ای فراهم آورد اخلاق حرفه‌ای گویند. اخلاق حرفه‌ای در برگزیده مجموعه‌ای

۱. دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی mosavizadeh@atu.ac.ir

2. Mary W. Plummer

نگهداری منابع، رعایت بی‌طرفی در حرفه، احترام به عقاید و آراء گوناگون، فراهم آوردن اطلاعات برای اقلیت‌های قومی و فرهنگی، رازداری برای مسائل محرمانه استفاده‌کنندگان، و حمایت از حق مؤلف و حقوق مالکیت فکری (۷).

بیان مسئله

کتابداران و اطلاع‌رسانان در زمینه وظایف حرفه‌ای خود در جامعه، مسئولیت‌های اخلاقی ویژه‌ای بر عهده دارند تا آزادی افراد بر اثر فشارهای محیط خدشه‌دار نشود و امکان همزیستی همگان با تبادل درست اطلاعات فراهم گردد.

در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی احکام، قوانین و اصول اخلاقی معمولاً بر اعمالی اشاره دارند که انتظار می‌رود همسو با پیشبرد اهداف، مقاصد و الزام‌های حرفه‌ای باشد. در تدوین اخلاق حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی احکام ارزشی، تکالیف رفتار و سلوک، و دستورهای مختلفی برای اجرا از طرف انجمن‌های کتابداران کشورهای مختلف، سازمان‌ها، مجامع و پژوهشگران مرتبط وضع شده است و مسئولیت‌های اخلاقی خاصی برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در نظر گرفته شده است. چون شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و سیاسی کشورهای مختلف، در محیط‌های مختلف با هم تفاوت دارند، به نظر می‌رسد ارزش‌ها و احکام اخلاقی پذیرفته شده متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در شرایط مختلف نیز متفاوت باشد. در این پژوهش ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران بررسی می‌شود تا مشخص شود از احکام ارزشی وضع شده توسط مجامع مرتبط کدام یک از طرف آنها پذیرفته شده و مدنظر قرار گرفته است.

تعریف واژه‌های به‌کار رفته در پژوهش

متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در این پژوهش به کسانی اطلاق می‌شود که دست کم دارای مدرک کارشناسی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی باشند. منظور از ارزش‌های اخلاقی، مجموعه‌ای از اصول، قواعد و احکام ارزشی است که در اخلاق حرفه‌ای

اطلاع‌رسانی همانند پزشکان، حقوقدانان، روحانیان، استادان دانشگاه، افسران ارتش و نظایر آنها مطرح کرد، ولی برخلاف بحث‌های مکرر در نشریات و در مجامع حرفه‌ای، قواعد اخلاق حرفه‌ای تا سال ۱۹۳۸ وضع نشد، تا اینکه انجمن کتابداران آمریکا اولین قواعد اخلاقی کتابداران را که بر محور آزادی هوشمندانه متمرکز بود در سال ۱۹۳۹ در «لایحه قانونی حقوق کتابخانه‌ها»^۳ و نیز در ۱۹۵۳ در «بیانیه آزادی خواندن»^۴ منتشر کرد.

وضع اصول و قواعد اخلاقی برای کتابداران به انجمن کتابداران آمریکا منحصر نشد و از آن پس انجمن‌های کتابداران کشورهای مختلف، سازمان‌ها، مجامع و پژوهشگران، اصول و قواعد اخلاقی متفاوتی را تدوین کردند. در ۱۹۹۶ نیز دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی^۵ اصول و قواعد اخلاقی جدیدی برای حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی منتشر کرد (۱۰).

در سال ۲۰۰۰ اصول و قواعد اخلاقی تدوین شده در انجمن‌های کتابداران کشورهای مختلف و سازمان‌ها، توسط دو نفر از پژوهشگران به نام کوهلر^۶ و پمبرتون^۷ بررسی شد. آنها ۷۸ حکم ارزشی مختلف برای حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی استخراج کردند و آنها را در ۵ دسته متفاوت از اصول وقواعد تدوین شده قبلی قرار دادند (۸).

به‌طور کلی مجموعه اصول و قواعد اخلاقی تدوین شده توسط انجمن‌ها، سازمان‌ها و پژوهشگران را می‌توان در ۱۱ عنوان تقسیم کرد که از این قرارند: ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی

به مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌های پذیرفته شده که از سوی سازمان‌ها یا مجامع حرفه‌ای مقرر می‌شود تا مطلوب‌ترین روابط اجتماعی ممکن را برای اعضای خود در اجرای وظایف حرفه‌ای فراهم آورد اخلاق حرفه‌ای گویند.

یکسان به اطلاعات، استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، کمک به سوادآموزی، حفظ و

3. Library Bill of Rights

4. Freedom to Read Statement

5. Encyclopedia of Library and Information Science

6. Koehler

7. Pemberton

کتابداری مقرر شده است تا مطلوب‌ترین روابط اجتماعی ممکن را برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در اجرای وظایف حرفه‌ای فراهم آورد.

هدف پژوهش

هدف اساسی در این پژوهش بررسی ارزش‌های اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران است. در راستای این هدف اساسی چند هدف فرعی نیز مطرح شده است و آن تعیین ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در موارد زیر است:

- بخش‌های مختلف؛
- متولد در مکان‌های مختلف؛
- با نوع خدمت کتابداری مختلف؛
- با تجارب مختلف؛
- شاغل در انواع کتابخانه‌ها؛
- با تحصیلات مختلف؛
- در مکان‌های مختلف کشور؛
- با شرایط مختلف استخدامی؛
- شاغل در بخش‌های دولتی و غیردولتی؛
- در سنین مختلف.

روش پژوهش و جامعه آماری

روش این پژوهش پیمایشی است. جامعه آماری آن همه متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران است. نمونه آماری شامل ۳۳۲ نفر از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی است که به‌طور تصادفی از میان متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در تهران، مراکز استان‌ها، شهرستان‌ها و نظیر آن انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است که توسط دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی که در کتابخانه‌های مختلف به‌کارورزی مشغول بوده‌اند، و همچنین دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی در مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها که در این دانشگاه مشغول به تحصیل بوده‌اند، توزیع و گردآوری شده است.

روش کار

در پرسشنامه به جز سؤالات مربوط به پرسش‌های اساسی پژوهش، ۱۱ عنوان از ارزش‌های مقرر شده توسط

پژوهشگران و مجامع مربوط، برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی سیاهه شد و از آنها خواسته شد تا سه مورد را که از دید آنها دارای اهمیت بیشتری است انتخاب کنند.

اولین بار در قرن نوزدهم مری دبلیو. پلامر، مدیر دانشکده کتابداری مؤسسه پرات در امریکا وضع قوانین و اصول اخلاق حرفه‌ای را برای حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی همانند پزشکان، حقوقدانان، روحانیان، استادان دانشگاه، افسران ارتش و نظایر آنها مطرح کرد.

شایان ذکر است که هیچ یک از این ارزش‌ها از نظر پژوهشگر ارزش ترتیبی نداشته است.

پیشینه پژوهش

در ایران تاکنون در زمینه اخلاق حرفه‌ای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی پژوهشی منتشر نشده است. در خارج از ایران پژوهش‌های اجرا شده عمدتاً در محور تعیین اصول و قواعد اخلاقی است، ولی پژوهش‌های زیر نیز اجرا شده است:

یرکی^۸ در ۱۹۸۰، ارزش‌های اخلاقی دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی مدارس و دانشکده‌های امریکای شمالی را بررسی کرده است و مشاهده کرده که ارزش‌های اخلاقی مشابه‌ای در میان آنها وجود دارد (۱۱: ۱۲۲-۱۳۴). کیرک^۹، و پست^{۱۰} اندرسن^{۱۱} در ۱۹۹۲ ارزش‌های اخلاقی دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی را در استرالیا بررسی کرده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده ارزش‌های اخلاقی یکسان در میان دانشجویان مراکز مختلف آموزشی است (۶: ۳-۱۵).

هاوکمپ^{۱۲} در ۱۹۹۴ ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های پژوهشی را مطالعه کرده و تفاوت‌های اندکی را در میان ارزش‌های اخلاقی پذیرفته شده آنها مشاهده کرده است (۵).

لانزدیل^{۱۳} در ۱۹۹۵ در پژوهش خود در بخش مرجع کتابخانه‌های مدارس کتابداری و اطلاع‌رسانی انگلستان،

8.Yerkey 11.Hove- Kamp
9.Kirk 12.Lonsdale
10.Post- Anderson

ارزش‌های اخلاقی کتابداران را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده که در میان آنها ارزش‌های اخلاقی مشابه‌ای وجود دارد (۹).

آلن^{۱۳} در ۱۹۹۸ درباره ارزش‌های کاری دانشجویان علوم کتابداری و دانشجویان رشته بازرگانی دانشگاه میسوری پژوهش کرده آنها را با هم مقایسه کرده است. وی به تفاوت‌هایی دست یافته است (۲).

دول^{۱۴} در ۲۰۰۰ در مطالعه گسترده خود درباره اصول اخلاقی و ارزش‌های مد نظر کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی، عمومی، مدارس کتابداری،

اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان شاغل در کتابخانه‌های عمومی، ملی، تخصصی و آموزشی با هم یکسان است (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات).

دانشجویان و بایگ‌آنها به این نتیجه دست یافته که ارزش‌ها و اصول اخلاقی یکسان در میان آنها وجود ندارد (۴: ۲۸۵-۲۹۷).

کوهرلر^{۱۵} و دیگران در سال ۲۰۰۰، با ارسال پرسشنامه از طریق پست الکترونیکی، ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی را در کشورهای امریکای شمالی، اروپای غربی، امریکای لاتین، اقیانوسیه، آفریقا و آسیا بررسی کرده و مشاهده نموده‌اند ارزش‌های اخلاقی پذیرفته شده در میان متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در قاره‌های مختلف یکسان نیست. نمونه آماری آنها به‌طور تصادفی انتخاب نشده است و پرسشنامه‌ها برای کسانی که نشانی پست الکترونیکی آنها در دسترس بوده ارسال شده است (۷).

دول و هوریچ^{۱۶} در ۲۰۰۱ ارزش‌های اخلاقی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی کشورهای اروپایی و امریکای شمالی را بررسی کرده‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که در دیدگاه‌های آنها تفاوت وجود دارد و از ارزش‌های اخلاقی یکسانی پیروی نمی‌کنند (۳).

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش بر اساس داده‌های موجود در ۳۳۲ نسخه پرسشنامه است که به ترتیب پرسش‌های اساسی پژوهش توسط ۷۳ درصد از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی زن، و ۲۷ درصد مرد تکمیل شده است. جدول ۱ درصد رتبه‌های ۱۱ ارزش اخلاقی را توسط متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی نشان می‌دهد. ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان از دید ۴۳/۳ درصد از پاسخ‌دهندگان اولین ارزش اخلاقی است. فقط ۱/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان حمایت از حق مؤلف و مالکیت فکری، و احترام به عقاید دیگران را اولین ارزش اخلاقی می‌دانند. رازداری درباره مسائل محرمانه استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای اقلیت‌های قومی و فرهنگی، رعایت بی‌طرفی، و کمک به سوادآموزی از دید هیچ یک از پاسخ‌دهندگان نخستین ارزش اخلاقی به حساب نمی‌آید.

"فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات" بالاترین درصد (۳۹) را به منزله دومین ارزش اخلاقی به خود اختصاص داده است در حالی که کمترین درصد (۱/۲) به رازداری برای مسائل محرمانه استفاده‌کنندگان و رعایت بی‌طرفی تعلق دارد. کمک به سوادآموزی نیز از دید هیچ یک از پاسخ‌دهندگان به مثابه دومین ارزش اخلاقی به حساب نیامده است.

کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان بالاترین درصد (۱۹/۵) را برای سومین ارزش اخلاقی به خود اختصاص داده است. کمترین درصد (۱/۲) برای سومین ارزش اخلاقی، به "رعایت بی‌طرفی" تعلق دارد.

از میان ارزش‌های فهرست شده، ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان از طرف ۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان به مثابه اولین، دومین و سومین ارزش انتخاب شده است؛ پس از آن به ترتیب فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات با ۷۳ درصد، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی کاربران با ۵۰ درصد، حفظ و نگهداری منابع با ۳۳ درصد، استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه با ۲۴/۴ درصد، احترام به عقاید دیگران با ۱۷ درصد، کمک به سوادآموزی، فراهم

13.Allen

14.Dole

15.Koehler

16.Hurych

آوردن اطلاعات برای اقلیت‌ها، رازداری برای مسائل محرمانه، حمایت از حق مؤلف و مالکیت فکری هر کدام با ۴/۸ درصد، و رعایت بی‌طرفی با ۲/۴ درصد است.

بررسی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد اولین و دومین ارزش اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی زن و مرد یکسان است. ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان و فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان زن و مرد است. زنان، حفظ و نگهداری منابع را سومین ارزش اخلاقی، و مردان کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان را سومین ارزش اخلاقی می‌دانند.

با توجه به جدول ۳ مشاهده می‌شود اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی متولد در تهران، شهرستانها و بخش و روستاها و جز آن به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان است ولی ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی متولد در مراکز استانها، به ترتیب فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان و استفاده حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه است.

هیچ یک از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران کمک به سوادآموزی، رعایت بی‌طرفی، فراهم آوردن اطلاعات برای اقلیت‌های قومی و فرهنگی و رازداری در برابر مسائل محرمانه استفاده‌کنندگان را نخستین ارزش اخلاقی نمی‌دانند.

جدول ۱. ارزش‌های اخلاقی در متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس اولویت

اولویت	ارائه خدمات	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان	کمک به سوادآموزی	حفظ و نگهداری منابع	رعایت بی‌طرفی	احترام به عقاید دیگران	فراهم آوردن امکانات برای اقلیت‌ها	رازداری برای مسائل محرمانه	حمایت از حق مؤلف و مالکیت فکری
اولین	۴۳/۳	۲۲	۶/۸	۱۲/۳	-	۸/۶	-	۱/۲	-	-	۱/۲
دومین	۱۹/۲	۳۹	۲/۴	۱۸/۳	-	۷/۳	۱/۲	۲/۴	۲/۴	۱/۲	۶
سومین	۱۲/۵	۱۲	۱۵/۹	۱۹/۵	۴/۸	۱۷/۱	۱/۲	۱۳/۴	۲/۴	۳/۶	۴/۸
جمع	۷۵	۷۳	۲۴/۴	۵۰	۴/۸	۳۳	۲/۴	۱۷	۴/۸	۴/۸	۱۲

جدول ۲. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس جنس

جنس	اولین	دومین	سومین
زن N= ۴۴	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
مرد N= ۸۸	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن اطلاعات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی

جدول ۴ حکایت از آن دارد که اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای آموزشی با متخصصان شاغل در کارهای دیگر متفاوت است. متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای آموزشی، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی همگان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، و حمایت از حق مؤلف و مالکیت فکری را اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی خود می‌دانند. اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای اداری، تخصصی و نیمه تخصصی به ترتیب؛ ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، و فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات است. سومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای اداری و تخصصی، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، و متخصصان شاغل در کارهای نیمه تخصصی، استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه است. با توجه به داده‌های جدول ۵ ملاحظه می‌شود متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با ۱۰-۱ سال تجربه کاری به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، و فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات را اولین و دومین ارزش اخلاقی می‌دانند. از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با ۱۱-۳۵ سال تجربه برعکس فراهم آوردن امکانات خدمات به استفاده‌کنندگان اولین و دومین ارزش اخلاقی است. سومین ارزش اخلاقی متخصصان با سال‌های تجربه کاری مختلف با هم تفاوت دارد.

جدول ۳. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس محل تولد

محل تولد	اولین	دومین	سومین
تهران ۱۷۶ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی استفاده‌کنندگان
مراکز استان‌ها ۴۴ = N	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه
شهرستان‌ها ۸۴ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
بخش، روستا و جز آنها ۲۸ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن اطلاعات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی

جدول ۴. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس نوع کار

نوع کار	اولین	دومین	سومین
آموزش ۳۰ = N	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی	حمایت از حق مؤلف و مالکیت فکری
اداری ۳۴ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
تخصصی ۲۴۲ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
نیمه تخصصی ۲۴ = N	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه

جدول ۵. ارزش های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع رسانی بر اساس سال های تجربه

سال های تجربه	اولین	دومین	سومین
۱-۵ N = ۱۳۶	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
۵-۱۰ N = ۱۰۸	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
۱۱-۱۵ N = ۴۴	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
۱۶-۲۰ N = ۸	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	احترام به عقاید دیگران
۲۱-۲۵ N = ۲۰	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	استقلال حرفه ای و آزادی هوشمندانه
۲۶-۳۰ N = ۱۲	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	حفظ و نگهداری منابع
۳۱-۳۵ N = ۴	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی

جدول ۶. ارزش های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع رسانی شاغل در انواع کتابخانه ها

انواع کتابخانه	اولین	دومین	سومین
ملی N = ۲۲	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
عمومی N = ۶۴	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
آموزشگاهی N = ۲۲	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
تخصصی N = ۱۱۲	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
دانشگاهی N = ۱۱۰	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی	حفظ و نگهداری منابع

جدول ۷. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس سطح تحصیلات

میزان تحصیلات	اولین	دومین	سومین
دکتر N=۴	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات
کارشناسی ارشد N=۸۴	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
کارشناسی N=۲۴۴	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع

داده‌های جدول ۶ حاکی از آن است که متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های عمومی، ملی، تخصصی و آموزشی درباره اولین ارزش اخلاقی (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان)، و دومین ارزش اخلاقی (فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات) اتفاق نظر دارند، در حالی که متخصصان شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی را اولین و دومین ارزش اخلاقی می‌دانند. سومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های ملی، عمومی و دانشگاهی، حفظ و نگهداری منابع؛ و متخصصان شاغل در کتابخانه‌های آموزشی و تخصصی، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان است.

داده‌های جدول ۷ نشان‌دهنده آن است که اولین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با سطوح تحصیلی مختلف، ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان است. متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با تحصیلات کارشناسی ارشد و کارشناسی اعتقاد دارند که فراهم آوردن امکانات برای دسترسی همگان به اطلاعات دومین ارزش اخلاقی است در حالی که دومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با درجه تحصیلی دکترا "کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان" است. سومین ارزش اخلاقی پذیرفته شده متخصصان با درجات تحصیلی مختلف با هم تفاوت دارد.

با توجه به داده‌های جدول ۸ مشاهده می‌شود که متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های تهران و شهرستانها به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم‌آوری امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی را اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی می‌دانند. از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مراکز استانها، فراهم آوردن امکانات، ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان و استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه به ترتیب اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی است.

جدول ۸. ارزش های اخلاقی متخصمان کتابداری و اطلاع رسانی بر اساس محل کتابخانه

محل کتابخانه	اولین	دومین	سومین
تهران N=۱۳۶	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
مراکز استانها N=۸۴	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	استقلال حرفه ای و آزادی هوشمندانه
شهرستانها N = ۱۱۲	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی

جدول ۹. ارزش های اخلاقی متخصمان کتابداری و اطلاع رسانی بر اساس وضعیت استخدامی

وضعیت استخدامی	اولین	دومین	سومین
رسمی N=۱۷۴	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
پیمانی N=۲۴	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	حفظ و نگهداری منابع
قراردادی N=۱۲۰	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
غیره (ساعتی) N=۴	ارائه خدمات به استفاده کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی

جدول ۱۰. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی بر اساس اشتغال در بخش‌های دولتی و غیردولتی

وضعیت استخدامی	اولین	دومین	سومین
بخش دولتی N=۳۲۰	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی
بخش غیردولتی N=۱۲	فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات	ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان	استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه

داده‌های جدول ۹ نشان می‌دهد اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با وضعیت استخدامی رسمی، قراردادی و ساعتی به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، و فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات است در حالی که اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان با شرایط استخدامی پیمانی کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، و فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات است. سومین ارزش اخلاقی از دید متخصصان رسمی و پیمانی حفظ و نگهداری منابع، و از دید متخصصان با وضعیت استخدامی قراردادی و ساعتی، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی است.

با توجه به داده‌های مندرج در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود که اولین، دومین و سومین ارزش اخلاقی برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در بخش‌های دولتی به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان است. در حالی که از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در بخش‌های غیردولتی ارزش‌های اخلاقی به ترتیب فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان و استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه است.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌های موجود در پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از این قرار است:

۱. از میان ۱۱ دسته ارزش‌های اخلاقی فهرست شده، متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی فقط به ۶ مورد آن که عبارتند از: ارائه خدمات برای استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، حفظ و نگهداری منابع، استقلال حرفه‌ای و آزادی هوشمندانه، و احترام به عقاید دیگران اعتقاد دارند. دیگر ارزش‌های اخلاقی، مدنظر تعداد بسیار اندکی از پاسخ‌دهندگان است.

۲. سه ارزش اخلاقی مهم متخصصان کتابداری و

اطلاع‌رسانی ایران به ترتیب عبارتند از: ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان.

۳. هیچ یک از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران کمک به سوادآموزی، رعایت بی‌طرفی، فراهم آوردن اطلاعات برای اقلیت‌های قومی و فرهنگی و رازداری در برابر مسائل محرمانه استفاده‌کنندگان را نخستین ارزش اخلاقی نمی‌دانند.

۴. کمک به سوادآموزی از دید هیچ یک از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی نخستین و دومین ارزش اخلاقی در این حرفه به حساب نمی‌آید.

۵. اولین و دومین ارزش اخلاقی (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات) از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی زن و مرد در ایران یکی است ولی درباره سومین ارزش اخلاقی اختلاف سلیقه وجود دارد.

۶. از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی متولد در تهران، شهرستانها و روستاها اولین و دومین و سومین ارزش اخلاقی (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوری امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان) یکی است که با نظرات متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی متولد در مراکز استانها تفاوت دارد.

۷. ارزش‌های اخلاقی مهم از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای آموزشی با ارزش‌های اخلاقی مهم از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای اداری، تخصصی و نیمه تخصصی باهم تفاوت دارد. ارزش‌های مهم اخلاقی از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کارهای آموزشی به ترتیب فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی و حمایت از حق مؤلف و حقوق مالکیت فکری است در حالی که ارزش‌های مهم از دید متخصصان شاغل در کارهای اداری و تخصصی به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات و کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان است. متخصصان شاغل

در کارهای نیمه تخصصی در اولین و دومین ارزش اخلاقی با متخصصان شاغل در کارهای اداری و تخصصی اتفاق نظر دارند.

۸. ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با تجربه‌ای تا ۱۰ سال، با ارزش‌های اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با بیش از ۱۰ سال تجربه باهم تفاوت دارد. ارزش‌های مهم اخلاقی از دید متخصصان کمتر از ۱۰ سال تجربه به ترتیب ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و حفظ و نگهداری منابع است که اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان با بیش از ۱۰ سال تجربه کاری فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، و ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان است. سومین ارزش اخلاقی مهم از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با سال‌های تجربه متفاوت باهم تشابه کمی دارند.

۹. اولین و دومین ارزش اخلاقی متخصصان شاغل در کتابخانه‌های عمومی، ملی، تخصصی و آموزشگاهی باهم یکسان است (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات) و با اولین و دومین ارزش اخلاقی از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی متفاوت است (فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان). متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های عمومی و ملی و دانشگاهی درباره سومین ارزش اخلاقی (حفظ و نگهداری منابع) باهم اتفاق نظر دارند.

۱۰. اولین ارزش اخلاقی از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با سطوح تحصیلی دکترا با اولین ارزش اخلاقی متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با سطوح تحصیلی کارشناسی ارشد و کارشناسی باهم یکسان است ولی درباره دومین و سومین ارزش اخلاقی باهم اختلاف نظر دارند.

۱۱. ارزش‌های اخلاقی مهم از دید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های تهران با ارزش‌های اخلاقی مهم از دید متخصصان کتابداری و

examination". *Library Management*, Vol.21, No. 6/7 (2000): 285-297.

5.Hove-Kamp, T. "Work valves among professional employes in union and union Research Libraries Institutions". *Journal of Applied social Psychology*, No. 24(1994): 981-993.

6.Kirk, J; post-Anderson, B. "Life valves of Library and Information students and faculty". *Education for Information*, No. 10(1992): 3-15.

7.Koehler, W.; Hurych, J.M; Dole, Wanda. "Ethical valves of Information and Library professionals An Expanded Analysis". *The international Information and Library Review*, Vol. 32(2000): 485-503.

8.Koehler, W.; Pemberton, J.M. "A Search for core valves: towards a model code of ethics for Information professionals". *Journal of Ethics*, Vol.9, No. 1 (2000): 26-54.

9.Lonsdale, D.; Oppenheim, C. "Attitudes towards ethical issues: A Survey of U.K. reference Librarians and school Librarianship and Information science". *Journal of Information Ethics*, Vol. 4, No.2 (1995): 67-78.

10.Rubin, R; Froelich, T. "Ethical aspects of Library and Information science." *Encyclopedia of Library and Information Science*, 58 supplement, pp. 33-52.

11.Yerkey, A. Neil. "Values of library school students, faculty and Librarians: Premises for Understanding". *Journal of Education for Librarianship*, No. 21(1980): 122-134.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۲/۱۲/۱۰

اطلاع‌رسانی شاغل در شهرستانها تشابه دارد (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات، کمک به ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی استفاده‌کنندگان) ولی با ارزش‌های اخلاقی مدنظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مراکز استانها تفاوت دارد.

۱۲. متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی با وضعیت استخدامی مختلف درباره اولین و دومین ارزش اخلاقی (ارائه خدمات به استفاده‌کنندگان، فراهم آوردن امکانات برای دسترسی یکسان به اطلاعات) با هم اتفاق نظر دارند ولی در سومین ارزش اخلاقی متخصصان با وضعیت پیمانی و رسمی با هم، و متخصصان با وضعیت قراردادی و ساعتی با هم توافق دارند.

۱۳. اولین و دومین ارزش اخلاقی مدنظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی شاغل در بخش‌های دولتی با اولین و دومین ارزش اخلاقی مدنظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی عکس یکدیگرند.

منابع

۱. آزاد، اسدالله. «اخلاق حرفه‌ای». دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ج ۱، ص ۱۱۱-۱۱۳.

2.Allen, G. "Work valves in Librarianship". *Library and Information science Research*, Vol.20, No. 4(1998): 415-424.

3.Dole, Wanda; Hurych, J. "Valves for Librarians in Information age". *Journal of Information Ethics*. Spring 2001.

4.Dole, Wanda; Hurych, J.; Koehler, W. "Valves for Librarians in Information age: an expanded

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی